

Uzasadnienie wyroku Sądu Okręgowego w Szczecinie z 22 września 2022 roku w połączonych sprawach VIII GC 237/22 i VIII GC 238/22

1. Stanowiska procesowe stron

1.1. Powódka (...) spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w J. domagała się od pozwanej Grupa (...) spółki akcyjnej w P. zapłaty 303.818,61 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie w transakcjach handlowych w sprawie VIII GC 237/22) i 280.978,74 zł w sprawie VIII GC 238/22. Według twierdzeń faktycznych obu pozwów, strony pozostawały we wzajemnych relacjach handlowych od wielu lat, powódka dostarczała do zakładu produkcyjnego pozwanej środki antyzbrylające oraz antyspieniające. 1 października 2018 roku pozwana złożyła powódce dwa zamówienia, na podstawie których, w okresie od października do grudnia 2018 roku, powódka miała dostarczyć łącznie 360.000 kg środka do powlekania nawozów (...) oraz 288.000 kg oleju parafinowego. Zamówienia podpisały 4 osoby: dwóch uprawnionych do łącznej reprezentacji członków zarządu pozwanej spółki, dyrektor departamentu zakupów strategicznych oraz główny specjalista departamentu zakupów strategicznych. Powódka wykonała zobowiązanie dostarczając pozwanej spółce zamówiony towar, między innymi 9 stycznia 2019 roku 24.080 kg środka (...) i 24.340 kg środka F. (...) (sprawa VIII GC 237/22) i 23 stycznia 2019 roku 24.360 kg środka (...) i 25 stycznia 24.240 kg środka CheSol CH60 (sprawa VIII GC 238/22, ten ostatni środek dostarczany był sporadycznie). Powódka wystawiła faktury stwierdzające dług pozwanego dochodzony pozwami.

1.2. Pozwana domagała się oddalenia powództwa twierdząc, że złożyła skuteczne oświadczenie o potrąceniu wierzytelności dochodzonej przez powódkę z przysługującą jej wierzytelnością odszkodowawczą w piśmie z 5 marca 2021 roku poza procesem (pозew w sprawie VIII GC 237/22 został wniesiony do sądu 10 marca 2021 roku, a w sprawie VIII GC 238/22 24 marca 2021 roku). Według twierdzeń strony pozwanej, A. D. (1), były prezes zarządu strony powodowej, został oskarżony aktem oskarżenia z 12 grudnia 2019 roku o to, że w okresie od 2014 do 2018 roku wręczał R. P., pełniącemu funkcję kierownika działu technologicznego strony pozwanej, korzyść majątkową w łącznej kwocie co najmniej 50.000 zł, w zamian za nadużycie uprawnień i niedopełnienie obowiązków w zakresie procedowania przy zamówieniach surowców od spółki (...). Osoba ta miała wiedzieć, że powódka występuje jako pośrednik w transakcji, a wytwórcą antyzbrylaczy jest spółka (...), podejmowała czynności mające na celu negatywną ocenę ofert konkurencyjnych, co skutkowało zakupem surowców po wyższej cenie. Ponadto A. D. (1) został oskarżony o to, że w tym samym czasie wręczył G. I., zatrudnionemu przez pozwaną na stanowisku specjalisty do spraw zakupów strategicznych w biurze zakupów strategicznych, korzyść majątkową w łącznej kwocie co najmniej 2.000 tysięcy w zamian za nadużycie uprawnień i niedopełnienie obowiązków w zakresie procedowania przy zamówieniach surowców oraz za niedopuszczalne czynności preferencyjne na rzecz powódki, polegające na kontynuowaniu zakupów surowców od powódki przy świadomości, że powódka występuje jako pośrednik. Miało to skutkować podejmowaniem czynności mających na celu negatywną ocenę ofert konkurencyjnych i zakupem surowców po wyższej cenie.

W latach 2015-2020 głównym dostawcą środków antyzbrylających i antyspieniających dla pozwanej spółki była spółka (...), producentem - (...) spółka akcyjna w J.. Roczne obroty stron procesu z tego tytułu wynosiły około 12 milionów złotych. Spółki (...) związane były umową o współpracę, a A. D. (1) twierdził, że spółce (...) udzielono wyłączności na dostawę surowców do pozwanej.

Pozwana twierdziła, że działalność prezesa zarządu powodowej spółki, polegająca na wręczaniu korzyści majątkowych pracownikom odpowiedzialnym za zamówienia towarów, doprowadziła do powstania szkody, a roszczenie odszkodowawcze z tego tytułu zostało przedstawione do potrącenia z wierzytelnościami dochodzonymi przez powódkę, między innymi w obu połączonych sprawach. Działania A. D. (1) skutkowały decyzjami strony pozwanej, która kupowała towary od spółki (...) po zawyżonych cenach, a nie bezpośrednio od producenta, spółki (...), po niższych cenach. Jeśli A. D. (1) nie podjąłby przypisywanych aktem oskarżenia czynów, pozwana kupowałaby surowce bezpośrednio w spółce (...), a nie C., płacąc niższe ceny. Spowodowało to szkodę pozwaną.

W 2018 roku przedstawiciele pozwanej spółki skontaktowali się z przedstawicielami spółki (...), producenta zamawianych uprzednio od powodowej spółki towarów, i uzgodnili warunki dalszej współpracy i ceny. Oferta spółki (...) złożona pozwanej spółce pod koniec 2018 roku była korzystniejsza, niż dotychczasowa powodowej spółki.

Przedstawiciele spółki (...) próbowali nawiązać kontakty handlowe z pozwaną spółką, jednak pracownicy odpowiedzialni za zakup surowców nie wyrażali zainteresowania jej dostawami. Pismem z 27 listopada 2018 roku spółka (...) wypowiedziała powodowej spółce umowę o współpracy handlowej z 1 marca 2018 roku, której przedmiotem była między innymi dostawa antyzbrylaczy i odpieniaczy.

Strona pozwana twierdziła, że wskutek działalności prezesa zarządu strony powodowej poniosła szkodę w latach od 2015 do 2018, stanowiącą różnicę między ceną, którą zapłaciła powódce za dostawę surowców i ceną, którą powódka zapłaciła za te same surowce spółce (...), pomniejszoną o koszty transportu poniesione przez powodową spółkę. Według strony pozwanej, na skutek działalności przedstawiciela powodowej spółki pozwana spółka poniosła szkodę w wysokości nie niższej niż 10.594.740,66 zł. Jeżeli A. D. (2) nie wręczałby korzyści majątkowych odpowiedzialnym pracownikom strony pozwanej, którzy wpływali na proces zakupu surowców, to surowce te pozwana spółka kupiłaby bezpośrednio od producentów, w szczególności od spółki (...), nie ponosząc kosztów prowizji.

2. Podstawa faktyczna wyroku

2.1. 1 marca 2018 roku (...) spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w J. (odbiorca), reprezentowana przez prezesa zarządu A. D. (1) oraz (...) spółka akcyjna w J. (dostawca) zawarły umowę o współpracy handlowej, której celem była sprzedaż odbiorcy produktów specjalnych z aktualnej oferty handlowej dostawcy (§ 1 umowy). W § 5 ustalono, że produkty będą sprzedawane po cenach wskazanych w aktualnej ofercie handlowej, która określa również wysokość ewentualnego upustu przysługującego odbiorcy. (Dowód: odpis umowy z 1 marca 2018 roku, karty 261-264 w sprawie VIII GC 238/22 oraz k. 224-227 w sprawie VIII GC 237/22).

2.2. 1 października 2018 roku pozwana wystawiła dwa, skierowane do powódki, dokumenty zatytułowane zamówienie, dotyczące 360.000 kg środka do powlekania nawozów (...)2, niżej określonego jako (...) oraz 288.000 kg oleju parafinowego, niżej określonego jako (...). Zamówienia zostały podpisane przez dwóch uprawnionych do łącznej reprezentacji członków zarządu pozwanej, dyrektora departamentu zakupów strategicznych oraz głównego specjalistę departamentu zakupów strategicznych. (dowód: odpisy wymienionych dokumentów, karta 29 w sprawie VIII GC 237/22 oraz k. 28 w sprawie VIII GC 238/22).

2.3. Pismem z 27 listopada 2018 roku spółka (...) wypowiedziała powódce wymienioną umowę z zachowaniem 1-miesięcznego okresu wypowiedzenia. (dowód: odpis pisma z 27 listopada 2018 r, k. 228 w sprawie VIII GC 237/22 oraz k. 265 w sprawie VIII GC 238/22).

2.4. 8 stycznia 2019 roku spółka (...) dostarczyła pozwanej 24.080 kg środka (...) i 24.340 kg środka F. (...), wystawiając faktury stwierdzające sprzedaż: z 9 stycznia 2019 roku surowca (...) za cenę 143.649,24 zł oraz 9 stycznia 2019 roku surowca F. (...) za cenę 160.169,37 zł (dowód: odpisy dokumentów WZ z 7 stycznia 2019 roku, k. 30, 30v., odpisy faktur, karty 31, 31v w sprawie VIII GC 237/22).

2.5. 23 stycznia 2019 roku spółka (...) dostarczyła pozwanej 24.340 kg środka (...), 25 stycznia 2019 roku 24.240 kg środka CheSol CH60, wystawiając faktury stwierdzające sprzedaż: 23 stycznia 2019 roku surowca (...) za cenę 145.319,48 zł oraz 25 stycznia 2019 roku surowca CheSol CH60 za cenę 135.659,16 zł (dowód: odpis dokumentu WZ z 22 stycznia 2019 roku, k. 29, odpis listu przewozowego, k. 30v., 31 w sprawie VIII GC 238/22).

2.6. Strony pozostawały we wzajemnych relacjach handlowych od wielu lat, powódka sprzedawała pozwanej surowce do produkcji nawozów: środki antyzbrylające i antyspieniające. Od 2015 do 2018 roku wartość sprzedanych i dostarczonych pozwanej na koszt powódki surowców wyniosła ponad 62 mln. (fakt przyznany).

2.7. Producentem surowców sprzedawanych pozwanej była spółka akcyjna (...) w J.. (fakt przyznany).

2.8. 12 grudnia 2018 roku spółka (...) zaoferowała stronie pozwanej sprzedaż surowca (...) za cenę 4.700 zł netto za tonę z terminem płatności 60 dni i z transportem wliczonym w cenę. Tego samego dnia zaoferowano także sprzedaż surowca F. (...) za cenę 5.200 zł netto za tonę z terminem płatności 60 dni również z transportem wliczonym w cenę. (Dowód: oferty sprzedaży, k. 292-294 w sprawie VIII GC 238/22 oraz k. 255-257 w sprawie VIII GC 237/22).

2.9. 12 grudnia 2018 roku, po negocjacjach, powódka zaoferowała pozwanej sprzedaż środka (...) za cenę 4.850 zł netto za tonę oraz F. (...) za cenę 5.350 zł netto za tonę. (Dowód: wydruk e-maila, karty 295-297 w sprawie VIII GC 238/22 oraz k. 258-260 w sprawie VIII GC 237/22).

2.10. Prokuratura (...) w S., Wydział do Spraw Przeszłości (...), prowadziła postępowanie przygotowawcze pod sygnaturą RP Ds.8.219 zakończone aktem oskarżenia z 20 grudnia 2019 roku, którym oskarżono A. D. (2) o to, że:

1. w okresie od 2014 do 2018 roku w P., K. i innych miejscowościach na terenie Polski, w krótkich odstępach czasu i w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, będąc prezesem (...) sp. z o. o. wręczył R. P. pełniącemu funkcję kierownika (...) S.A. korzyść majątkową w łącznej kwocie co najmniej 50.000 złotych, w tym:

- w okresie od 2014 do połowy 2018 roku w toku zaplanowanych spotkań kilka razy w roku przyjmował kwoty w wysokości od 2.000 do 5.000 złotych,

- w drugiej połowie 2018 roku w prywatnym mieszkaniu w K. kwotę 15.000 złotych,

w zamian za nadużycie uprawnień oraz niedopełnienie obowiązków przez R. P. w zakresie procedowania przy zamówieniach surowców od (...) sp. z o.o. oraz niedopuszczalne czynności preferencyjne na rzecz (...) sp. z o.o. polegające na kontynuowaniu zakupu antyzbrylaczy przez Zakłady (...) od (...) sp. z o. o. mając wiedzę, iż (...) sp. z o.o. występuje, jako pośrednik w transakcji, zaś wytwórcą antyzbrylacza jest (...) S.A., co skutkowało zakupem antyzbrylacza po wyższej cenie i podejmowanie czynności mających na celu negatywną ocenę ofert konkurencyjnych wobec (...) sp. z o. o., które to czynności były przez R. P. podejmowane w siedzibie Grupy (...) S.A., z czego uczynił sobie stałe źródło dochodu, czym działał na szkodę Grupy (...) S.A.,

tj. o czyn z art. 296a § 2 k.k. w zw. z art. 12 § 1 k.k. w zw. z art. 65 § 1 k.k.

2. w okresie pomiędzy 2014 a 2015 rokiem w P. i w K. będąc prezesem (...) sp. z o. o. wręczył zatrudnionemu w Grupie (...) S.A. na stanowisku specjalisty ds. zakupów strategicznych w Biurze (...) w Grupie (...) S.A. G. I. korzyść majątkową w łącznej kwocie co najmniej 2.000 złotych, w zamian za nadużycie uprawnień oraz niedopełnienie obowiązków przez G. I. w zakresie procedowania przy zamówieniach surowców od (...) sp. z o.o. oraz niedopuszczalne czynności preferencyjne na rzecz (...) sp. z o.o. polegające na kontynuowaniu zakupu antyzbrylaczy przez Zakłady (...), od (...) sp. z o. o., który miał wiedzę, iż (...) sp. z o. o. występuje jako pośrednik w transakcji, zaś wytwórcą antyzbrylacza jest (...) S.A., co skutkowało zakupem antyzbrylacza po wyższej cenie i podejmowanie czynności mających na celu negatywną ocenę ofert konkurencyjnych wobec (...) sp. z o. o., które to czynności były przez G. I. podejmowane w siedzibie Grupy (...) S.A., czym działał na szkodę Grupy (...) S.A.,

tj. o czyn z art. 296a § 2 k.k.

3. w okresie pomiędzy wrześniem 2018 r. a dniem 23 stycznia 2019 r. w P. i J., w krótkich odstępach czasu i w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, będąc prezesem (...) sp. z o. o., obiecał udzielić głównemu specjalście Departamentu Zakupów Strategicznych Grupa Azoty P., J. W. korzyść majątkową w postaci kwoty 500 złotych, od każdego transportu surowców do Grupy (...) S.A. w postaci antyzbrylaczy, łącznie 50.000 złotych rocznie, w zamian za nadużycie uprawnień oraz niedopełnienie obowiązków przez J. W. w zakresie procedowania przy zamówieniach surowców od (...) sp. z o.o. oraz niedopuszczalną czynność preferencyjną na rzecz (...) sp. z o.o. polegające na kontynuowaniu zakupu antyzbrylaczy przez Zakłady (...) od (...) sp. z o.o., który miał wiedzę, iż (...) sp. z o. o. występuje, jako pośrednik w transakcji, zaś wytwórcą antyzbrylacza jest (...) S.A., co skutkowało zakupem antyzbrylacza po wyższej cenie i podejmowanie czynności mających na celu negatywną ocenę ofert konkurencyjnych

wobec (...) sp. z o.o., które to czynności były przez J. W. podejmowane w siedzibie Grupy (...) S.A., czym działał na szkodę Grupy (...) S.A., z czego uczynił sobie stałe źródło dochodu,

tj. o czyn z art. 296a § 2 k.k. w zw. z art. 12 § 1 k.k., w zw. z art. 65 § 1 k.k. (Dowód: odpis aktu oskarżenia z uzasadnieniem, k. 304-317 w sprawie VIII GC 237/22 oraz k. 340-352 w sprawie VIII GC 238/22)

2.11. W toku postępowania przygotowawczego dokonano oględzin segregatorów zabezpieczonych podczas przeszukania siedziby spółki (...), zawierających faktury zakupowe i sprzedażowe. W tabelach sporządzonych na potrzeby tego postępowania wskazano różnicę wartości towaru przy jego zakupie i sprzedaży spółce Grupie (...). W innej tabeli przedstawiono zestawienie faktur wykazujących koszty transportu towarów poniesione przez powódkę. (Dowód: kopia protokołu oględzin, karty 301-336 w sprawie VIII GC 238/22 oraz k. 264-300 w sprawie VIII GC 237/22).

2.12. Postanowieniem z 14 kwietnia 2021 roku w sprawie przed Sądem Okręgowym w Szczecinie, o sygnaturze III K 405/19, sprawę przeciwko A. D. (1) wyłączono do odrębnego postępowania, które zawieszono z uwagi na stan zdrowia oskarżonego. Nie sposób ustalić, jak długo będzie trwał stan uniemożliwiający udział oskarżonego w postępowaniu. (fakt przyznany).

2.13. Pismem z 5 marca 2021 roku pozwana złożyła powódce oświadczenie o potrąceniu wierzytelności w wysokości 12.191.903 zł z tytułu odszkodowania z wierzytelnością powódki z tytułu zapłaty ceny za surowce w wysokości 3.298.354,47 zł. Pozwana twierdziła, że poniosła szkodę płacąc powódce kwoty stanowiące różnicę między kosztem zakupu przez powódkę surowców od spółki (...) a ceną sprzedaży tych surowców pozwanej, po pomniejszeniu o koszty transportu. Roszczenia o zapłatę cen, wymienione w oświadczeniu pozwanej, dochodzone są przez powódkę w rozpoznawanych sprawach. (Dowód: pismo powódki, k. 353-355 w sprawie VIII GC 238/22 oraz k. 318-320 w sprawie VIII GC 237/22).

3. Ocena dowodów i podstawa prawna wyroku

3.1. Fakt sprzedaży pozwanej surowców: (...) za cenę 143.649,24 zł płatną 10 marca 2019 roku i 24.340 kg F. (...) za cenę 160.169,37 zł płatną 10 marca 2019 roku (w sprawie VIII GC 237/22) oraz 24.340 kg (...) za cenę 145.319,48 zł płatną 24 marca 2019 roku i 24.240 kg CheSol CH60 za cenę 135.659,16 zł płatną 26 marca 2019 roku (w sprawie VIII GC 238/22) jest udowodniony przez powódkę i ponadto przyznany przez pozwaną wskutek czynności procesowej - odwołania się do faktu złożenia oświadczenia o potrąceniu poza procesem (czasami określane w doktrynie jako zarzut potrącenia informujący) pismem z 5 marca 2021 roku. Twierdzenie, że pozwanej przysługuje wierzytelność wzajemna zdalna do potrącenia jest jednocześnie twierdzeniem, że powódce przysługuje wierzytelność dochodzona w procesie, więc przyznaniem faktu; w przeciwnej sytuacji, potrącenie nie jest możliwe. Powódka dochodzi zapłaty ceny domagając się realnego wykonania zobowiązania przez pozwaną (art. 535 § 1 k.c. w zw. z art. 354 § 1 k.c., rozważenie stosunku prawnego łączącego strony jako umowy dostawy jest zbędne wobec treści art. 612 k.c.).

3.2. Norma art. 203¹ § 1 k.p.c. reguluje procesową dopuszczalność zarzutu potrącenia i jej skutki nie rozciągają się na skuteczność jednostronnej czynności prawnej prawa prywatnego - oświadczenia woli o potrąceniu, mającego charakter prawokształtujący. Zarzut w znaczeniu procesowym należy rozumieć jako czynność procesową strony procesu (najczęściej pozwanego, ale także powoda) w postaci twierdzenia faktycznego albo czynności prawnej jednostronnej (zarzutu w znaczeniu materialnoprawnym) zmierzającą do uzyskania pozytywnego rozstrzygnięcia, najczęściej merytorycznego w postaci oddalenia powództwa. Zarzut w prawie materialnym jest jednostronną czynnością prawną zmierzającą do zmiany łączącego strony stosunku prawnego i sprowadza się do przeciwstawienia cudzemu uprawnieniu własnego uprawnienia do odmowy wykonania obowiązku. Skutkiem nowej sytuacji prawnej może być ubezskuteczenie cudzego uprawnienia trwale (zarzut peremptoryjny) albo przejściowo (zarzut dylatoryjny). Prawo procesowe reguluje procesową dopuszczalność powołania się na potrącenie i nie wprowadza dodatkowych przesłanek potrącalności, ponad ustanowione w kodeksie cywilnym.

3.3. Procesowa nieskuteczność zarzutu potrącenia nie pozbawia pozwanego prawa do sądu; materialnoprawna skuteczność potrącenia umożliwia wytoczenie powództwa opozycyjnego (por. art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. in fine). Zarzut w znaczeniu procesowym i oświadczenie woli o potrąceniu (czynność prawna prawokształtująca) są dwoma elementami jednego złożonego aktu prawnego, które powinny być odrębnie oceniane na podstawie właściwych im reżimów prawych. Z tej przyczyny nieskuteczność czynności procesowej, zarzutu potrącenia, nie skutkuje nieważnością oświadczenia woli o potrąceniu.

3.4. Pozwana dokonała czynności procesowej polegającej na twierdzeniu, że złożyła oświadczenie woli o potrąceniu poza procesem, wskutek czego dochodzone przez powódkę wierzytelności wygasły. Odwołanie do faktu potrącenia, jako czynności materialnoprawnej objęte jest hipotezą normy art. 203¹ k.p.c. Warunki procesowej dopuszczalności zarzutu potrącenia odnoszą się zarówno do czynności procesowej będącej aktem prawnym złożonym także z oświadczenia materialnoprawnego (więc zarzutu prawa materialnego, tzw. zarzut sensu stricto) oraz do twierdzenia o fakcie, że wierzytelność powoda uległa potrąceniu poza procesem lub przed procesem wskutek czynności prawnej prawokształtującej. Zawężenie stosowania art. 231¹ k.p.c. jedynie do zarzutu potrącenia sensu stricto stanowiłoby praktycznie wyeliminowanie procesowych ograniczeń odwoływania się do zarzutu potrącenia jako aktu prawa materialnego. W przypadku niedopuszczalności zarzutu potrącenia sensu stricto, bez ograniczeń możliwe byłoby odwołanie się do faktu umorzenia wierzytelności przez potrącenie poza tokiem proces. Omówiony niżej cel wprowadzenia regulacji nie zostałby osiągnięty.

3.5. Procesowa dopuszczalność zarzutu potrącenia uzależniona jest od tożsamości stosunku prawnego, z którego wynikają wierzytelności objęte potrąceniem. Powódka dochodzi wierzytelności wynikających z łączącej strony umowy, zapłaty ceny. Wierzytelność objęta pozaprocessowym oświadczeniem o potrąceniu wynika z czynu niedozwolonego osoby prawnej (art. 416 k.c.), spółki działającej przez zarząd. Stosunek prawny sprzedaży oraz stosunek prawny powstały na skutek czynu niedozwolonego wynikają z dwóch zupełnie odmiennych zdarzeń prawnych, pierwszy z zawarcia umowy, drugi z czynu uznanego powszechnie za niegodziwy, z pierwszego wynika roszczenie o realne wykonanie zobowiązania (art. 354 § 1 k.c.) z drugiego roszczenie o odszkodowanie (art. 416 k.c.). Nie ma zbieżności faktów, które uzasadniałyby powstanie tych samych stosunków prawnych; każdy z nich znajduje uzasadnienie w innych okolicznościach.

3.6. Zasadniczą, po językowej, metodą wykładni art. 203¹ k.p.c. jest wykładnia teleologiczna (zob. uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017 r., s. 162 i n., <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12305652/12474240/12474241/dokument318937.pdf>). Przedmiotowa norma ma ograniczyć zjawisko poszerzania procesu o badanie stosunków prawnych zupełnie niezwiązanych z tym stosunkiem prawnym, z którego powód wywodzi swe roszczenia i który stanowi zasadniczy przedmiot rozpoznania w procesie. Intencją jest także wyeliminowanie znaczącego przedłużania postępowań wskutek podnoszenia zarzutów potrącenia opartych na wierzytelnościach spornych i trudnych do udowodnienia.

3.7. Wierzytelność przedstawiona do potrącenia nie jest bezsporna, pozostaje do rozważenia, czy została uprawdopodobniona dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego. Uprawdopodobnienie jest to środek zastępczy dowodu, zwolniony z formalizmu zwykłego postępowania dowodowego, ma na celu przyspieszenie postępowania. Podobnie jak przy ustalaniu faktów na podstawie dowodów, ocena skutków czynności procesowych strony prowadzących do uprawdopodobnienia odbywa się przy zastosowaniu zasady swobodnej oceny dowodów (art. 233 k.p.c.). W orzeczeniu SN z 19.06.1951 r., C 398/51, OSN 1951/3, poz. 89 przyjęto, że uprawdopodobnienie okoliczności faktycznej może nastąpić nie tylko przez przedstawienie sądowi dowodów pisemnych, ale także za pomocą innych środków dowodowych, które wymagają podjęcia czynności dowodowych. Pogląd ten nie ma zastosowania w przypadku uprawdopodobnienia istnienia wierzytelności potrącającego, ponieważ ustawa *expressis verbis* wymaga uprawdopodobnienia dokumentem.

3.8. Procesowa dopuszczalność zarzutu potrącenia uzależniona jest od uprawdopodobnienia dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego zasady i wysokości wierzytelności potrącającego, która w rozpoznawanej

sprawie ma charakter odszkodowawczy i jest uzasadniona twierdzeniem, że powodowa spółka dopuściła się deliktu wskutek czynności jednoosobowego zarządu w osobie A. D. (1) (art. 416 k.c.). W tym jedynie momencie ocena dopuszczalności procesowego zarzutu potrącenia łączy się z oceną prawdopodobieństwa istnienia wierzytelności wzajemnej pozwanego, zatem z oceną dokonywaną na płaszczyźnie prawa materialnego. W rozpoznawanej sprawie postępowanie dowodowe determinujące wskazaną ocenę ograniczone jest do dokumentów niepochozących wyłącznie od pozwanego.

3.9. Przesłankami odpowiedzialności deliktowej osoby prawnej są: wyrządzenie szkody przez organ osoby prawnej, działanie organu w ramach swych uprawnień, wina organu, normalny związek przyczynowy między czynnościami organu i szkodą. Ta ostatnia przesłanka ma charakter limitujący wysokość szkody, ponieważ odpowiedzialność odszkodowawcza w zakresie strat i utraconych korzyści nie może obejmować następstw niespełniających kryterium normalności (art. 361 § 2 k.c.). Uprawdopodobnienie istnienia powiązania kauzalnego między przyczyną sprawczą a jej skutkiem jest ściśle związane z uprawdopodobnieniem wysokości szkody. Nieuprawdopodobnienie dokumentem niepochozącym wyłącznie od pozwanego którejkolwiek z przesłanek powstania roszczenia odszkodowawczego z art. 416 k.c. czyni zbędnym rozważanie pozostałych. Istnienie wierzytelności odszkodowawczej przedstawionej do potrącenia oparte jest na twierdzeniu, że jeżeli prezes zarządu powódki nie popełniłby deliktu (opisywanego jako przestępstwo objęte aktem oskarżenia), to pozwana nie kupowałaby towarów „za pośrednictwem” spółki (...), a bezpośrednio od producenta, spółki (...) i to po takich samych cenach, jakie zastosowano wobec spółki (...). Szkodę pozwana ujmuje jako różnicę, w pewnym okresie czasu, między cenami zakupu towaru przez C., a cenami ich sprzedaży pozwanej spółce (po odliczeniu kosztów transportu). Powód nie uprawdopodobnił istnienia związku przyczynowego między domniemanym deliktem osoby prawnej a opisywaną przez siebie szkodą.

3.10. W sprawie VIII GC 238/22 domagał się przeprowadzenia dowodów z faktur wystawionych przez A. J., którymi obciążał spółkę (...) za transport antyzbrylaczy i odpieniaczy na trasie J. - P. w latach 2015-2019, opinii biegłego celem ustalenia kosztów transportu surowców, jakie pozwała poniosłaby zamawiając te produkty bezpośrednio od producenta spółki (...) oraz dla ustalenia wysokości szkody wyrządzonej pozwanej na skutek działań powodowej spółki oraz opinii biegłych dla ustalenia hipotetycznej wysokości ceny, za jaką pozwana spółka mogłaby kupić antyzbrylacze albo odpieniacze do spółki (...) w latach 2015-2019, wysokości różnicy między ceną, za którą powodowa spółka kupowała surowce od spółki (...), a ceną za którą sprzedawała pozwanej spółce w latach 2015-2019 celem ustalenia szkody poniesionej przez pozwaną spółkę. Powyższe wnioski różnią się od wniosków dowodowych strony pozwanej w stosunku do sprawy VIII GC 237/22. Faktury wystawione przez wykonującego przewóz A. J. mają znaczenie dla ewentualnej wysokości szkody pozwanej, pozostają bez znaczenia dla uprawdopodobnienia istnienia związku przyczynowego między przyczyną sprawczą a ewentualną szkodą. Dowód z opinii biegłego dla ustalenia hipotetycznej wysokości ceny, za jaką pozwana spółka mogłaby kupić antyzbrylacze albo odpieniacze od spółki (...) mógłby być istotny dla rozstrzygnięcia o istnieniu roszczenia pozwanej spółki, jednak w zakresie dopuszczalności procesowego zarzutu potrącenia istotne są dokumenty niepochozące wyłącznie od pozwanego, a nie opinia biegłego, która nie jest dokumentem w rozumieniu środków dowodowych w kodeksie postępowania cywilnego.

3.11. Związek przyczynowy, jako kategoria obiektywna, jest relacją między zjawiskiem określonym jako przyczyna a zjawiskiem określonym jako skutek. Adekwatność tej relacji uzyskuje znaczenie prawne jako przesłanka odpowiedzialności odszkodowawczej (art. 361 k.p.c.) i powinna być rozumiana przez selekcję skutków określonej przyczyny sprawczej. Odpowiedzialność odszkodowawczą może wywoływać ten skutek, który jest typowy, spotykany, występujący w zwykłym porządku rzeczy, który na podstawie zasad doświadczenia życiowego można uznać za charakterystyczny dla danej przyczyny, jako jej normalny rezultat. Przy selekcji następstw konieczne jest ustalenie, czy prawdopodobieństwo skutku zwiększa się każdorazowo wraz z wystąpieniem przyczyny danego rodzaju, czy zdarzenie należy do okoliczności ogólnie sprzyjających powstaniu badanego skutku (por. np.: wyroki SN z 28.02.2006 r., III CSK 135/05, z 19.06.2018 r., I CSK 508/17). Nietypowość czy sporadyczność następstw nie przekreśla adekwatności związku przyczynowego, normalność następstw nie jest bowiem pochodną ich typowości, lecz raczej kwestią zdadności przyczyny do wywołania określonego rodzaju skutków (wyrok SN z 7.03.2013 r., II CSK 364/12). Nie wyłącza normalności w rozumieniu art. 361 § 1 k.c. okoliczność, że mimo identycznych warunków zdarzenia

określone następstwo nie zawsze występuje, ani też jego statystyczna rzadkość (wyrok SN z 20.10.2011 r., III CSK 351/10). Należy uznać, że normalnym następstwem wręczenia korzyści majątkowej pracownikom przedsiębiorstwa odpowiedzialnym za decyzje o dostawcy surowców będzie właśnie podjęcie decyzji o kupieniu surowców od wręczającego korzyść. Nie ma znaczenia, że opisane fakty mogą wypełniać znamiona przestępstwa, każdorazowe wręczenie korzyści odpowiedzialnym pracownikom zwiększa prawdopodobieństwo podjęcia przez nich decyzji korzystnych dla wręczającego korzyść i niekorzystnych dla przedsiębiorstwa.

3.12. Do rozważenia pozostaje jednak, czy ewentualną szkodę, wywołał sam poszkodowany, co skutkuje zerwaniem związku przyczynowego między wręceniem korzyści a decyzją o kupnie surowców. Ujmując przedsiębiorstwo pozwanej jako organizację, złożony organizm gospodarczy, fakt, że surowce są kupowane od pośrednika, a nie bezpośrednio od producenta może być z łatwością ujawniony. Można uzyskać wiedzę, że spółka (...) nie jest producentem surowców (nie istnieje taka fabryka). Nie jest racjonalne twierdzenie, że pracownicy pozwanej skutecznie ukryli fakt istnienia spółki (...) i produkowania przez nią surowców. Możliwe było uzyskanie wiedzy o istnieniu spółki (...) i jej ofercie przez którykolwiek z organów nadzorujących działalność pracowników odpowiedzialnych za zakupy. Ostatecznie wiedzę tę uzyskano, jednak po latach współpracy z powodową spółką. Zachowanie pozwanej może być rozważane na płaszczyźnie przyczynienia do powstania szkody (art. 362 k.c.) albo jako czynnik wyłączający normalną przyczynowość, co oznacza, że szkodę wyrządził jedynie poszkodowany. W rozpoznawanych sprawach należy rozpatrywać zaniechanie pozwanej polegające na niewdrożeniu skutecznego kontrolingu decyzji pracowników odpowiedzialnych za zakupy. K. nie był skuteczny, skoro wiedzę o zakupach surowców od pośrednika uzyskano po latach. W ocenie Sądu Okręgowego, wyrażanej w obecnie rozpoznawanych sprawach, zaniechanie to nie przerywa związku przyczynowego. Znaczenie zaniechania pozwanej w związku przyczynowym między wręceniem korzyści a decyzją o kupnie surowców od pozwanego nie jest aż tak znaczne, aby uznawać, że zachowanie powoda nie jest przyczyną szkody. Zaniechanie pozwanej może być rozpatrywane jako przyczynienie się do powstania szkody, co oznacza odmienny pogląd Sądu Okręgowego, od wyrażanego w poprzednich orzeczeniach z udziałem stron. Pozostaje to jednak bez znaczenia dla oceny braku uprawdopodobnienia dokumentem związku przyczynowego między wręceniem korzyści pracownikom pozwanej a szkodą w ujęciu prezentowanym przez pozwaną.

3.13. W kontekście związku przyczynowego ocena wskazanego zdarzenia mogłaby przedstawiać się odmiennie, kiedy strona pozwana miałaby do wyboru również ofertę spółki (...), ale wybrała ofertę spółki (...) wskutek czynności pracowników pozwanej, a co było z kolei skutkiem czynności prezesa zarządu powódki. Nie jest jednak uprawdopodobnione dokumentem, że jeżeli prezes zarządu powódki nie wręczyłby korzyści majątkowych pracownikom pozwanej, to ci podjęliby decyzję o zakupach surowców od spółki (...). Decydując o dostawcy powinni kierować się przyjętymi w spółce procedurami, rozeznaniem rynku i najkorzystniejszą ofertą, nie tylko pod względem ceny, nie ma jednak co do tego danych; zatem nie uprawdopodobniono, że właśnie wybraliby spółkę (...), jako najkorzystniejszego oferenta.

3.14. Nie istnieje dokument, który stwarzałby prawdopodobieństwo, że spółka (...) sprzedałaby stronie pozwanej te same surowce po cenach, które oferowała spółce (...) w okresie objętym twierdzeniem pozwanej, że poniosła szkodę. Innymi słowy, spółka (...) sprzedawała towary spółce (...) po uzgodnionych między tymi stronami cenach (w umowie łączącej te strony zawarto zapis o upustach) i nie istnieje dokument, który stwarzałby prawdopodobieństwo, że te same ceny spółka (...) zastosowałaby w stosunku do strony pozwanej. O wysokości ceny między kontrahentami decyduje wiele czynników, takich jak: aktualny układ cen wywołany popytem i podażą, przewidywaniami co do ich zmian, zdolnością do wyprodukowania potrzebnych pozwanej surowców, wysokość dotychczasowych obrotów, perspektywy współpracy, terminy płatności, wysokość tzw. kredytu kupieckiego, także zaufanie, osobiste powiązania albo sympatie. Z natury tych czynników wynika, że ich uprawdopodobnienie dokumentem jest skomplikowane, bynajmniej takiej próby nie podjęto. Reasumując, nie uprawdopodobniono, że gdyby strona pozwana nie kupowała towaru do spółki (...), to kupowałaby towar od spółki (...) i to po cenach oferowanych spółce (...). Ustalenie, za jakie ceny pozwana kupiłaby surowce od spółki (...) objęte jest wnioskiem dowodowym strony pozwanej w sprawie VIII GC 238/22, jednak - abstrahując od jego skuteczności jedynie w tej sprawie z uwagi na moment prekluzyjny wyznaczony w

postępowaniu w sprawach gospodarczych odpowiedzią na pozew albo sprzeciwem od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym – per se uzasadnia to tezę, że pozwany nie przedstawił dokumentu uprawniającego ten fakt.

3.15. Wniosku o możliwości kupna surowców przez stronę pozwaną bezpośrednio od spółki (...) po cenach oferowanych spółce (...) nie dostarcza przebieg negocjacji prowadzonych przez pozwaną pod koniec 2018 roku i na początku 2019 roku. Z faktu, że oferta spółki (...) na pierwszy kwartał 2019 roku była korzystniejsza, niż oferta spółki (...), nie wynika, że w poprzednich latach pozwana, kierując się rozeznaniem rynku, wybrałaby ofertę spółki (...) i że oferowane ceny byłyby niższe, niż oferowane przez C.. Oferta korzystniejszej ceny począwszy od 2019 roku nie stwarza prawdopodobieństwa korzystniejszej oferty w poprzednich latach.

3.16. Możliwa jest konstrukcja roszczenia odszkodowawczego oparta na twierdzeniu o istnieniu związku przyczynowego między działaniami prezesa zarządu powódki a zaniechaniem wyboru przez stronę pozwaną najkorzystniejszej oferty, rozpatrywanej nie tylko pod względem jednego z czynników - ceny. W odniesieniu do ceny surowców należałoby uprawdopodobnić, że nie były kupowane po cenach rynkowych, rozumianych jako najczęściej stosowane (mediana cen na rynku). Należałoby więc uprawdopodobnić, że gdyby nie czyn prezesa zarządu powódki, to pozwana kupiłaby te same surowce po niższej cenie. Wymaga to jednak zbadania rynku i wiedzy specjalistycznej. Szkoda tak rozumiana nie była objęta twierdzeniami pozwanej i nie została uprawdopodobniona. Wniosek dowodowy strony pozwanej w sprawie VIII GC 238/22 o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego zmierzał do ustalenia cen, po jakich pozwana kupiłaby surowce bezpośrednio od spółki (...).

3.17. Rozważenie istnienia związku przyczynowego między przyczyną sprawczą a szkodą poprzedzone może być jedynie hipotetycznym założeniem, że pozostałe przesłanki odpowiedzialności opisane art. 416 k.c. są spełnione. Jest to jednak założenie jedynie na potrzeby uzasadnienia braku jednej z przesłanek odpowiedzialności deliktowej osoby prawnej.

3.18. Nieuprawdopodobnienie istnienia związku przyczynowego jako przesłanki powstania roszczenia odszkodowawczego zgłoszonego do potrącenia, opartego na art. 416 k.c. powoduje jego procesową niedopuszczalność i pominięcie w toku orzekania. Nie rozważając więc materialnoprawnych skutków potrącenia, pozwana pozostaje dłużnikiem w zakresie cen za sprzedane surowce. Strona powodowa domaga się odsetek od dnia płatności wskazanego w fakturach w sprawie VIII GC 237/22, a te, również w transakcjach handlowych, należą się za opóźnienie zgodnie z art. 481 k.c., od dnia następnego po wskazanym terminie. W tym zakresie powództwo podlegało oddaleniu.

3.19. Jedynie na marginesie uwag dotyczących braku związku przyczynowego należy zauważyć, że w sprawie VIII GC 237/22 nie uprawdopodobniono dokumentem wysokości szkody. Powódka powinna uprawdopodobnić koszty transportu ze spółki (...) do P., a nie koszty transportu poniesione przez C.. Szkodę pozwana ujmuje bowiem jako różnicę w cenach pomniejszoną o koszty transportu, zatem od cen oferowanych przez spółkę (...) należałoby odjąć koszty transportu. Ponadto od ewentualnej szkody powódki należałoby odjąć wartość usług, które C., niejako przy okazji, świadczyła na rzecz pozwanej, więc na przykład organizację spotkań technologów na terenie zakładu w P. celem dostosowania surowca pod względem cech chemicznych dla potrzeb produkcji realizowanej przez pozwaną. Nie można w prosty sposób przyjąć, że ewentualna szkoda pozwanej wyraża się różnicą cen oferowanych przez spółkę (...) i spółkę (...). W sprawie VIII GC 238/22 pozwana domagała się przeprowadzenia dowodów z faktur wystawionych przez przewoźnika wykonującego przewóz na trasie J.-P. (po ich zażądaniu), co stworzyłoby prawdopodobieństwo wysokości kosztów. Nie ma to jednak znaczenia, skoro pozwana nie uprawdopodobniła dokumentem związku przyczynowego warunkującego powstanie roszczenia, zatem że pozwana kupowałaby surowce od spółki (...) oraz że spółka ta oferowałaby ceny takie, jak spółce (...).

3.20. Według strony pozwanej sprzeczność żądania zapłaty przez powódkę z zasadami współżycia społecznego ma być uzasadniona wyrządzeniem szkody w rozmiarze przekraczającym wysokość roszczeń powódki wskutek przestępstwa. Miałoby to prowadzić do dodatkowej korzyści majątkowej, prócz uzyskanej w wyniku przestępstwa. Nie istnieje argument o wartości moralnej decydujący o możliwości zastosowania art. 5 k.c. w odniesieniu do roszczenia powódki z tej przyczyny, że nie uprawdopodobniono, że w ogóle powstała „dodatkowa korzyść majątkowa”. Kwestia ewentualnej

szkody pozwanej powinna być rozważana w aspekcie zarzutu potrącenia, powództwa przeciwegzekucyjnego albo powództwa o zapłatę i jej konfrontacja z wierzytelnością powódki nie przenosi oceny skuteczności roszczenia na płaszczyznę moralności. Uzasadnione jest twierdzenie, że niezapłacenie ceny za produkty jest naganne moralnie. Wypada także zauważyć, że ustalenie, że nie istnieje fabryka spółki (...) trwające ponad 4 lata budzi zasadnicze wątpliwości w zakresie należytej staranności, co oznacza co najmniej przyczynienie się pozwanej do powstania szkody. Aspekt moralny wyklucza przyjęcie, że powódka domaga się zapłaty ceny sprzecznie z moralnością.

3.21. Dowody zgłoszone przez strony procesu pominięto powołując podstawy prawne i przyczyny w protokole rozprawy.

3.22. Przy ustaleniu procesowej niedopuszczalności zarzutu potrącenia wnioski pozwanej o zawieszenie postępowania do czasu prawomocnego zakończenia postępowania karnego przeciwko A. D. (1) jest niezasadny.

3.23. W zakresie niezbędnym dla rozstrzygnięcia wiarygodność dokumentów stanowiących podstawę ustaleń istotnych dla rozstrzygnięcia nie budzi wątpliwości.

4. Koszty procesu

4.1. Pozwana przegrała sprawę w całości i jest zobowiązana do zwrotu kosztów procesu: w sprawie VIII GC 237/22 wynagrodzenia adwokata - 10.800 zł, ustalonego na podstawie § 2 pkt 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie, opłaty od pozwu 15.191 zł, opłaty od pełnomocnictwa - 17 zł; w sprawie VIII GC 238/22 wynagrodzenia adwokata - 10.800 zł, ustalonego na podstawie § 2 pkt 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie, opłaty od pozwu - 14.049 zł, opłaty od pełnomocnictwa - 17 zł.

4.2. Uzasadnienia związania wnioskiem o przyznanie zwrotu kosztów zastępstwa procesowego nie można poszukiwać w treści § 16 cytowanego rozporządzenia. Interpretacja taka doprowadziłaby do jego niezgodności z art. 109 § 2 k.p.c., więc do przekroczenia granic delegacji ustawowej z art. 16 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. - Prawo o adwokaturze (Dz. U. z 2015 r. poz. 615, z późn. zm.) do uregulowania kwestii opłat za czynności adwokackie, w rezultacie do sprzeczności z art. 92 ust. 1 Konstytucji RP. Interpretacja prokonstytucyjna § 16 ust. 2 cytowanego rozporządzenia prowadzi do ustalenia, że wysokość wynagrodzenia adwokata wynikająca z wniosku nie jest dla sądu wiążąca. Nie ma jednocześnie podstaw do zastosowania stawki wyższej niż minimalna, ponieważ powódka wszczęła kilka procesów o zapłatę opartych na tym samym stanie faktycznym, doprowadzając do niewspółmiernego wzrostu kosztów procesu w zakresie wynagrodzenia pełnomocników.

SSO Robert Bury